

В. Казлоўская

1

ДАЙ РУКУ, БРАТ!

Дай руку, брат! — Сьмялее будзе
У панстве цемры і сярмяг
Кавань Айчыне сваю долю,
Пакуць агонь ня згасе у грудзях!

Штандар наш бел-чырвона-белы, —
Глядзі! — узьвіўся ў лазур!
Дай руку, брат! — Сьмялее будзе
нам бараціць яе ад бур!

Глядзі, — сьмяленна чужаземец
З сьвятыні працэдаў тваіх!
Дай руку, брат! — сьмялее будзе
Айчыну вырваць з кінцаў іх!

1926г. Дзвінск.

НАСАЊСЬ

СТУДЭНЦКАЯ

ДУМКА
7 1989 г.

СА СЬВЯТЫМ КУПАЛЬЛЕМ

Сябры! надыходзіць вялікае сьвята Беларускага народу, сьвята Беларускага нацыянальнага духу — КУПАЛЬЛЕ! Сякон веку людзі на-дня зьбіраліся ў купальскую ноч, као разам уславіць яснае сонейка, што нясе нам жыццьядайнае цяпло; аддзячыць роднай зямельцы, што корміць-поіць нас. Усё, што ні дзеенца на Купальлі — то чароўная магя ачышчэньня ад усялякіх нашых заганаў, ачышчэньне вагнём, вадой, зёл камі і, вядома ж, роднай песняй. Дык не дамо, сябры, згаснуць купальскаму вогнішчу!

Прыміце ж сёньня самыя шчырыя віншаваньні з нагоды так дарагога для нас усіх сьвята!

Рэдакцыя "Студэнцкае Думкі"

Шмат буйных зорак узыходзіла на небасхіле Беларускага Адраджэньня. Сярод іх трэба назваць і Кастуся Стэповіча /1890-1926/ ведамага ў беларускай літаратуры пад псеўданімам Казімера Сваяк. Каталіцкі духоўнік, ён усё жыццё аддаваў пашырэньню нацыянальнага руху сярод беларусаў, літаратурна-асьветніцкай дзейнасьці. Казімер Сваяк жыва цікавіўся паганскімі вераваньнямі старажытных беларусаў. Плённы звыч гэтага зацікаўленьня-паэма "Купальле", якую мы прапануем Вашай увазе.

Рэдакцыя

KUPALLE

Asoby:

1. DAŽBOH -- valađar svieta i sonca.
2. KRALA BIERAHINIA -- Rusalka.
3. SVAROŽYK -- volat, syn sonca.
4. MOKŠA -- pani z dvara.
5. STRYBOH -- pan z uschođu.
6. BUSALKI -- molač.
7. VOŮ, ČORT, PIERAPLUT, ILY -- du-
chi Čornaha Boru.
8. VALUN -- dudar boży.

Pieraplut -- Tak blaho je my sušym i
varem,

Dać dušam nienavišci, tryvch:
My dla stravy im budniej pastavim,
Kab Dažboh sam razplutać nia moh.

Chor -- Hlucha-cicha naukoła,
Bor nia zdradzić tajnicy,
Što my ů hetaj ciannicy
Nahatujem.

Zjava 2.

Reč dziejecca na tym i hetym sviacie.

DZIEJA 1.

Duchi Čornaha Boru pry ahnišcy.
(VoŮ, čort, pieraplut, ily, Svarožyk)

Zjava 1.

Chor -- Z ludzkich hrachou my stravy
zavarem,
Kab Dažboh sam razplutać nia moh
I varu atrutaj vužacaj zapravim
I dla jeży atrutu niaviernym pas-
tavim:

Chaj żyvie, chaj panuje Stryboh.
VoŮ -- Pasukac treba ziella blahoha
Na užorny uskrylennia.

Čort -- Dušy treba nia ziella: joj z
pakory viasiella,
A ů viasiella tryvohi treba dać
da spamohi,

Pašla zhinie ů viečnej hlušy.
Pieraplut -- Usiaho tut patrošku:

Čadu z hādžiny krošku,
Znič -- travy damiasajem,
JaščuroŮ -- zab nadavim:
Na usich, čto żyvie, pahlumlennia.

Chor -- Hlucha -- cicha naukoła.

Bor nia zdradzić tajnicy,
Što my ů hetaj ciannicy
Nahatujem.

Ily -- Hutar lesu salestam niasiecca:
Peuna viesicca heny astrožny,

Što biazkonea pa turmach taucecca.
Čort -- Abo toj, sto za volu addausia,
Kab dziarli ů jaho treciuju skuru,
Nakaniec u piatli skalychausia...

VoŮ -- Cha, cha, cha! I niamocna a
muru

Čalom, brat, nie razvališ -- ne-
darma!

A Svaroha svabody iskryca,
Choć haryć, prauda, tak svieta-
zarna,

Ludzi kažuc, sto ledz -- dzie mih-
cicca.

Svarožyk (uchapiušy haľaviešku z
ahniom)

Hatujcie, hatujcie! Kažu ja vam
smieka,

Što vašu patravu sažrecie vy sami!
Skažu jašče bols: ja patrapiu umieka
Abysci ůžo Stryboha -- i stolki
iskrycaŮ

Sviatoha ahniu raspalić na ziamlicy,
Što pyšnym pažaram zrumienicca
cieľa.

Ja Kralu Rusalku deľami -- lasami
Niasu na pryvolle. (Niknie).

Chor -- Jon Kralu Rusalku

Niasie na pryvolle lasami -- dalami.

VoŮ -- Ci culi, bratočki! Na ůschod vy
zirnicie:

Stryboh ůžo pacuŮ tam jaho pierach-
valki,

Ahniom dyša z hnievu, skryhoć za-
bami,

Vun iskrami sypić.

Čort -- Čhutcej kot z sabakam,

Zabyušy niazhody na vieki združyceca,
Jak Krala svobodna kališ abručyceca

Z Svarožykam hordym, Valynia adzi-
nakam.

Ily -- Tabie niemahćyma dabicca da
svietu:

Adkrytaje -- nieba tužlivamu svieta.

Čort -- Zahinie svieta, zahinie vola!

VoŮ -- Nam... bo sumnilis...

Pieraplut -- Dabrom apiliš,

A zlom syciliš --

Až Boh daždausia:

Duch cortam stausia!

Čort (raskidajućy vohnieća) --

Dušam treba nia ziella, im z pa-
kory viasiella,

A ů viasiella tryvohi dać treba,
Kab ledz -- sto addychnuli, jznou u
il paťanuli,

A nia dać im ni chleba, ni nieba.

Chor -- A z viasiella tryvohi --

Och, smiajcie sa bohi --
A nia dať im ni chleba, ni nieba.

DZIEJA 2.

Bierah raki. Bierahinia čakaje
Svarožyka.

Žjava 1.

Bierahinia -- Pryjdz, o moj mily!
Tak sumna čakaju
Tvajho ja zjauleńnia. Ahniom ia
paľaju
Tajomnaj lubovi. Pryjdz, o moj
mily!
Vun, zorka na niebie užo zasvia-
cila,
I chmarki spraľajuć apošnja huli,
I kvietki-lalejki dauno užo pasnuli:
Pryjdz, o moj mily! Bo sercam ja
čuju,
Jak pani hatovic nam biadu niema-
žuju.

(Svarožyk zjaulajecca)

Moj luby, moj mily! Tak sumna
čakaju

Tvajho ja zjauleńnia --

Svarožyk -- Ahniom ja paľaju...

O, dumki biazsonnej majoj, ty
behinia,
Žurba nieadhadna, Duša -- tvajho
imia,

Taboj ja žyvu, da Ciabie uzdychaju,
Ad žurby niaznanaj ja miejsca nia
maju,

Moj duch dzies paniošsia ũ fantazji
krainie,

Tam Krali šukaje, ad žalašci hinie.

Aboje razam -- Usplyvi miesiac jasny

Nad ziamielkaj harotnaj,

Daj šviatlo žurbie našaj

Da žyćcia nieachvotnaj.

Usmiachnisia ziamielka

U cichim zadumienni,

Daj nam šćascie spaznaci

U lubounym natchnienni.

(Svarožyk usklaďaje joj vianoćak)

Žjava 2.

Mokša -- Niastyćny vasy vocy,

Muzycy vasy sercy...

Ja vyhanju praroćy

Tvoj duch, Svaroh! --

Nia budzies uzo mieci

Ni Krali ni adziezy --

Proć mnie z dvara, ladaća!

(Da Krali) -- Ciabie -- ž ja u Rubiezy

Strybohu pasylaju

I žonkaj naznacaju --

Malisia tam haraća!

Svarožyk i Krala -- (klaniajucca ũ nohi):

Jasniejsaje pani, ciabie molim scyra,

Kab nas nia hubila, nadziei nia
braća:

Tabie my služyli, tabie spahadali,
Nia daj nam zahinuć, kab na viek
praklinali!

Mokša -- Mizernyja niamrevy,
Proć ađ mianie idzicie!

Bierahinia -- O pani, budz laskava!

Svaron moj luby... slava

Dažbohu... ach pušćicie!

Mokša -- Astansia!... Proć, Svaroža!

Bierahinia -- Ja ž ia ađ da mshiky.

Svarožyk -- Tak pomni, o pani, i ty
mocny Boža,

Svar. -- Bierahinia -- I ty mocny Boža, što
švietam kiruješ!

Svarožyk -- Ciabie pomšćic, pani, sia
kiera varoza --

A pomstu maju ty zapozna paćuješ...
(Adchodzić z pahrozaj)

Žjava 3.

Stryboh -- Mnie hordamu čaravu synu
Pakorna ludzkaja achviara...

Ciabie ja, dziaučo, nie pakinu,

Dar Moksy prymaju... Dla čara

Ŭsie volne tvaryci -- rabici...

Mokša -- Tabie Achviaruju dziaučynu,

Niavinnašć jaje pašviaćaju,

Za toje dabro, za skacinu,

Sto ja ad ciabie dauno maju.

(adchodzie).

Žjava 4.

Bierahinia -- Nia smiej ty mianie,
moj penoćku,

Na momant chacia začapici,

Bo ja užo ũ slubounym vianoćku

Z Svaroham klalasia pražyci...

Stryboh -- Što cuju! Šće raz viedać
chocu --

Ty smieješ praciunaj mnie byci!

Bierahinia -- Lublu ja Svaroha dau-
nienka,

Z tvajho pazadannia rahoću!

Stryboh -- Taboj valadzieci-sudžici!

(Cuvać hrom i pierun. Holas Sva-
roha za scenaj).

Žjava 5.

Svarožyk (za scenaj):

O milaja, ciabie ja nie zabudu

I vyrucu ad zlybiady, zloj doli, --

Bo tak lublu, sto zmanu ũsiu abľudu

Piakielnaha byćcia... I dam tabie

(Chavajecca za kamien sa strelbaj).

Bierahinia -- O panie moj, damou pušćic
mianie ty

4 Bo miły moj dauno mianie čakaie,
Pusci mianie! Ciebie ja nienavidžu
I usio bahaccie, sto ty mnie pasuliš.
Stryboh--Dziańco! Majoj ty budzieš, jak
usie pradmiety
Majho bahaccia. Chaj uzdychaje
Tvoj miły. Durnierkaja, ja baču,
Tvaja haloŭka... (Skidaje joj viano-
čak).

Bierahinia--Ty mianie zahubiš!

Stryboh--Tak! -- kali nie palubiš...

Bierahinia--Ciebie ja tolki nienavidzie
zdoľna!

Stryboh--A moj zahad... im budź davolna.
(Chapaje jaje za kasu. Razdajecca strol.

Stryboh padaje. Bierahinia ūciakaje i
zaplaje ū abojmy Svarožyka).

DZIEJA 3.

Bleah raki. Valyn Ź liraj. Noč. Daž-
boh pahladaje laskava z chmaraŭ na zia-
mielku. Hulajuć rusalki.

Zjava 1.

Chor--Dzievanki-lubanki,
linovy hubanki,
zieleni kupajucca,
krasačkach hajdajucca.
a rusalka--Chlopčykaŭ čakali,
čeki pramyvali,
kosy uplatali,
bukni pajasali.

Chor--U ziaķonaj dubrovie,
Na miakkaj muravie,
Lubku kalychali,
Kosku rasplatali

Chor--I na rečnaj chvali
Rusalki hulali,
Maľadych manili,
Na śmierć kazytali.

Zjava 2.

Koľas Bierahini--O luby moj, iznoŭ
z taboj żyvu ja,

Razam z Svarožykom--Z taboj nikoli
los užo nie padzielic,

Choram z rusaikami--My razam znoŭ
pracujem i harujem

I vorah naš dzialić nas nie pašmieje.

Bierahinia--Jak vodnaj lalejcy ū
carocie,

Na śviecie tak tuźna siročie,
Niavolnicaj koźny pichaje,
Bo biednienka siły nia maje.
Syroki na ūzlot mach sakoli,
Jak lohka rusalcy na voli:
Stryboh nie asilić nikoli,
A Mokša skarana ū poli.

Chor--Zarnica nam pysna blisnuła,
Rusalka svabodu pacuła,
Ad radaści oddych spynila,
Dažboh spahadaje nam mila.

Svarožyk--Ad mnohu let Ź niadoli bied

Tajkom minavali my trony,
Byu heta čas, kali ūsie nas
Na ściah naheniali čyrvony.
Stryboh upau, kali-by ūstaŭ,
Urad svoj padzielic miź nar,
A my paviek -- niama kalek --
Nia budziem niadoli synami.
Idzie na śviet rusalny čviet
Da pracy svobodnaj na voli,
Idzie haroj naš prapar toj:
"Kryvavy na čystym poli."

Chor--Minie niavola i aŭreola

Nam śviecić ū żyćci na voli,
Ustaŭ z spacynu, biary dziaŭcynu
Hulaci ū čystym poli.

Zjava 3.

Duchi Cornaha Boru--Żalnuju my pieš-
niu zavodzim,

Naš śpieŭ ad žurby i hlumlennia --
Bo my bieźnedziejnaśc znachodzim,
Dzie ruń, dzie raśvietu natchnien-
nie.

My duchi upadku ū niavoli,
Zor boży nia nam sudzić treba,
A tym, čto ūmieje pavoli
Dajsci az rusalnaha nieba.
Pakuta pa tym, sto sumniliš,
Choć možna byčo detryvaci --
Nikoli na žal nie zdabyliš
I možam my tolki psavaci.
Zastrašyc kaho ū darozie,
Kab mety nia moh jon dabicca,
My sieli na bytu parozie,
Ni złom, ni dabrom nam sycicca.
Miź boru staroha źviarami
Kazaŭ nam Dažboh miejsca mieci,
Dzialicca pakuty ślazami,
Az viera paŭstanie na śviecie.

Chor--Vialij slavaj Dažboha, --

Zor naš blesk Tvoj tryvoža
Ū im čytajem tajnicu prabytu --
Dzień slavy!

Paŭstavannie ūsiesvietu --
Viaśnie radaśc, žar letu --
Tvajoj laskaj usio addychaje --
Dzień slavy!

I ludzkaja ziamlica --
Śvietavida imhlica --
Tvajoj tvorčasci tchniennie pacuje --
Dzień slavy!

(Pajaŭlajucca chlopcy i dziaŭčaty. Da-
lučajucca da chor --
Śviet ludzki i rusalny --
Iedź jašče paznavalny --
Novy slach dla isniennia adkryje --
Dzień slavy.

(Hulnia taho i hetaha svietu).

Kaniec.

Zasvir, 13.10.1922 h.

МАТАР'ЯЛЫ ДА БЕЛАРУСКАГА ІМЕНЬНІКА

"Ад імя паходзіць чалавек", - скажа вам дзіце. Псыхалогі ж упэўненныя, што імя - гэта пачатак індывідуальнасці, пачатак Асобы. А калі задаць малому пытанне "Ты хто?", думаю, большасць з вас ведае адказ на яго. А хто ня ведае - паспрабуйце. З таго моманту гэтае караценькае слова, нібыта скарбонка, будзе збіраць усе каштоўныя набыткі ды горкія страты Вашага дзіцяці.

Ды, як вядома, цяжка жыць чалавеку па-за грамадствам, за межамі таго культурнага асяродку, які яго выхаваў, а прасцей - без свайго народа, бацькаўшчыны. Сёння ўсё часцей чуваць галасы за адмену загінуўшага нацыянальнага годнасці, лучнасці са сваім народам - здабытак хутчэй духоўны, а не адміністрацыйны, пра што сведчыць беларуская гісторыя апошніх гадоў. А пытанне гэтае знімецца разам са скасаваннем аднае з формаў сучаснага прыгону - нашпартнае сістэмы. Тады на першае месца стане менавіта імя - ласціўка Асобы, аднае часткі насці.

Імя чалавека - самы старажытны з трох элементаў афіцыйнага поўнага найменьня асобы. Здаўён у славянаў былі пашыраныя імёны двух тыпаў, утвораныя на базе славянскае лексыкі. Першы - складаныя імёны: Валадар, Рагвалод, Усяслаў і г.д.; другі - імёны-назоўнікі: Воўк, Ру-та ды інш.

Акрамя таго, у беларускай антрапаніміі можна знайсці значную колькасць іншамовных асноў, па большасці балцкага паходжанья. Гэта імёны князёў Вялікага княства літоўскага, старажытналітоўскія Даўнар, Гінтаўт ды падобныя. Тут адбілася вялікая роля балцкіх пляменаў ва ўтварэнні беларускае насці, а таксама даўнія, вельмі шчыльныя сувязі з літоўцамі ды латышамі. Нямала словаў балцкага паходжанья ўпрынятыя беларускай антрапаніміяй і захоўваецца ў ёй, часта застаючыся загадкаю і полем плённай дзейнасці для мовазнаўцаў.

З пашырэннем хрысціянства на тэрыторыю сучаснае Беларусі трапілі імёны з іншых моваў у выглядзе праваслаўнай /візантыйска-грэцкай/ і рымска-каталіцкае сістэмаў. Царква значна сирьяла іхнаму распаўсюджванню і замацаванню. Але запавячаныя іншамовныя асновы

засвойбаліся паводле законаў беларускае мовы, і часта змены былі настолькі сур'ёзнымі, што імя набывала цалкам іншы выгляд:

- 1/Дымвід-з грэц. Діомідос; рус. Демид; 2/Сур'ян-з лац. Сэвэрінус; Северин;
- 3/Астах-з грэц. Эўстафіос; Евстафий; 4/Іраш, Яруш-са стараж. слав. Ярослав;
- 5/Бутрым-з арамет. цераз лац. Бартоломеус; Бартоломей.

Асабліва цікавымі ў гэтым сэнсе з'яўляюцца XVI-XVII ст.ст. - перыяд бурнага развіцця юрыдычнага справаводства шырокага выкарыстання ў помніках пісьменства побач з традыцыйнымі ўжо формамі найменьня асобы іншых формаў, што да гэтага ўжываліся толькі ў размоўна-бытавой сфэры і былі чыста рэгіянальнымі. Найчасцей гэта - эмацыйна-ацэнацыйныя формы, якія ўзніклі з неабходнасці выказваць пачуцці, асабістае стаўленне адно да аднога. Яны служаць і для абазначэння пэўнай узроставай катэгорыі людзей; утвараюцца не толькі ад поўнае формы імя, але й ад усечанай. Характэрна асаблівасць гэтага працэсу з'яўлення багачыне суфіксаў: -ка/ко, -ась/усь, -ік, -дэж, -аш/яш, -уш/юш, -сюк, -чук/цук, -шук ды іншыя. Самым прадуктыўным у XV-XVII ст.ст. быў суфікс -ка/ко; ня менш вядомыя і -ец, -ук/юк /зараз вельмі прадуктыўныя суфіксы -чык і -ік, дадаюцца да поўнага імя/.

З пачатку XVII ст. і да рэвалюцыі найбольш жорсткую палітыку ў справе найменьня праводзіла царква - імёны даваліся толькі па сьвятцах. Нямала дапамагаў ёй бюракратычны апарат царскае Расіі, робячы ўсё магчымае дзеля умацавання "адзінай ды непадзельнае турмы народаў".

Дзе ж узяць малалым бацькам свае, стагоддзямі асвечаныя, традыцыйна беларускія імёны? Сьвятцы ці будуць таямніца. Імёны тыя даўно ўжо вядомыя, ды і беларускіх там ня знойдзеш.

5 А вось... "Латкі, як ведама, дзіцячым падбіраюць самыя лепшыя

імяны або, іначай кажучы, выводзяць гэтыя імяны ад хросных наводле за-
конаў мовы ды прыятага звычайна спосабу. Гэтак Антон будзе - Анцік,
Юры - Юрцік, Міхэл - Місь, Міхцік і г.д. Гэта так званая асноведзь, на
якой як узорам вытыкаюцца розныя песьлівыя танацыі на: -чык, -чычок,
-ачок, -ічок, -учачок, -усчок, -асчок, -учок, -ятка, -іська, -лёк, -уся,
-ута і г.д.

Калі ўжо хлапца апанулі ў парткі і ён ужо стаўся мужчынам, каб
гэтую зьмену ў ягоным жыцьці яшчэ крапчэй зазначыць, яго ўжо больш не
назваюць Юрцік, Петрык, Анцік, ён ужо ня мамчын пастун, а ўжо работ-
нік: будзе гусі ці куры пасьвіць, перы скубаць, паедзе разам з бацькам
у поле; дык і імя ягонае з гэтага часу ўжо больш спраўнае: Пятрук, Аль-
гук, Юрка і г.д. Гэта форма імянаў т.зв. пастускага стану.

Але вось хлопца падрос, ён ужо не пастух, а дзяцюк, маладзён. Тут
ці сам упёрся, ці мо хто увёў у кавалерскую ды дзявоцкую кампанію, на
вечарыну ці ігрышча. У дзявоцкай кампаніі такая форма імянаў як Альгук,
Пятрук відоўна непрыстойная і нестасоўная ды, зрэшты, старадаўні звы-
чай вымагае ў адносінах моладзі паміж сабой тону уважлівага, ветлага.
І, вось тут, у гэтай сфэры, самі сабой замяняюцца Альгукі ў Альгуся, Пя-
трукі ў Пятрусёў, Юркі ў Юрасёў і, у свой чарод, дзявоцкія імяны зь
дзіцячых адпавядаюць хлапцоўскім.

Усё яшчэ прыходзіць час жаніцьбы: пераход, будзь што будзь, "з ра-
бяцкага стану ды ў мужскую славу". Тут ужо й сам Бог судзіў Ігнасю, Мі-
сю, Кастусю ператварыцца ў Ігната, Міхала, Кастуша і г.д. Гэта час, як
кажа прыказка, "мужаваньня і баяваньня". Але час ідзе. Падрасьлі дзеці,
Міхал і Ігнат, і Пётра абжаніў сына.

Нявестка, прышоўшы ў новую сям'ю, стараецца быць да усіх ветлай,
уважлівай, а ў першы чарод да бацькоў мужа. І вось, Зьміцер робіцца
Зьмітрашом, Бутрамей - Бутрымам і г.д. І ня толькі ў сваёй сям'і, але
і ў суседзях.

Гэтак, у крыўскім /беларускім/ іменьніку ёсць формы імянаў: для
дзіцяці - Анцік, Петрык; падлетка - Янук, Баўтрук; дзяцюка - Кастусь,
Юрась; мужа - Бутрым; старца - Міхайла, Яраш, Асташ.

Дзякуючы заміраньню роднае старасьветчыны ў народных масах і ад-
рванасьці інтэлігенцыі ад народу, многія формы ў нашых імянах, асаблі-
ва першае і чацьвёртае ступені, вымагаюць шмат працы дзеля іх адшука-
ньня..... жанчыны імяны больш пацярпелі ўтрат, чым мужчынскія. Гэтак
мала захавалася формаў жанчых імянаў чацьвёртае ступені, што гаворыць
у некарысьць павягі жанкі ў крыўска-беларускай сям'і навейшых часоў. Да
вельмі цікавых зьбольшаных /4-й ст./ жанчых імянаў належаць формы на
-іца.

Паколькі мне ведама, над крыўскім /беларускім/ іменьнікам дагэтуль
ніхто не працаваў ні ў польскай, ні ў расейскай літаратуры, тым часам
праца гэтая можа даць надзвычай каштоўныя дадзеньня..."

Так пачынаецца першы беларускі іменьнік, зьмешчаны Вацлавам Лас-
тоўскім у ягоным "Крыўскім /беларускім/ слоўніку" /Коўна, 1926г./. Але
часы узлёту, адраджэньня неўзабаве падмяняюцца біркамі нацэмаў і ба-
рацьбой за выжываньне...

Мы будавалі камунізм! Мінуў XX-ты зьезд партыі; Нікіта Сяргеевіч
на прыступкаў РДУ важкім словам зазначыў посьпехі беларусаў на шляху
да ўсеагульнае сьветлае будучыні; і ў 1953г. у Менску выходзіць "Слоў-
нік асабовых уласных імянаў" укладаньня М.Р. Судніка. "Як толькі зья-
віўся "Слоўнік асабовых уласных імянаў" М. Судніка, дзе ня толькі Янкі,
а ўсе Пятрусі, Міхасі, Кастусі, Юрасі, Алесі абвяшчаліся імянамі гута-
рковымі і размоўнымі, юрыдычна неправамоцнымі, - піша Я.Скрыган, - па-
м-ятак, як пісьменьнікі абураліся такой неспадзяванкаю. Дык што, -зна-
чыцца, нашая літаратура яшчэ падлеткавая? Нясталая? Нават імяны нашыя
толькі бытавыя? Крыдычна закасаваць? Абураўся й я, скажу праўду. Вель-
мі нязвычайна было сутыкнуцца з такою навіною. Думалася, ці ня вельмі
сьпыхаемся мы усё выпраўляць нашу мову. Можа, ня варта гэтак жорстка
касаваць нашыя традыцыі, някай бы была варыянтнасьць і някай бы сама
практыка вырашыла, чаму трэба жыць, а чаму зьнікнуць. Ды настул, якая
карысьць, калі нешта жывое гіне сілком? Ліба такія імяны, як Міхал,
Якуб, Язеп, напрыклад, ня могуць застацца сярод законных? Як Васіль.

Рыгор, Аркадзь. У іх жа й шырокае народнае бытаваньне, і сталасьць формы, і клясычная наша літаратура.

Дарэчы, скарыстаўшы выпадак, хочу выказаць свае адносіны да імі наогул. Я лічу яго галоўнай прыналежнасьцю у чалавечым існаваньні. Імя чалавеку даецца адразу пры ягоных народзінах і з малаком маці, як кажуць, прымаецца істотаю на усё жыцьцё, да самага скону. Яно заслугоўвае, каб яго шанавалі і лічылі на першым месцы, каб яго вымаўлялі, а не падменьвалі ініцыялам — літарай з кропкай, — па сутнасьці, зьневажачы".

Цяжка адмаўляць працу, зробленую М.Р. Суднікам па зборы і фіксаваньні імёнаў. Але ж нямала супярэчнасьцяў у пазыцыі укладальніка наўрад ці можна растлумачыць асаблівасьцямі "тых часоў". Напрыклад, аўтара непакоіць адсутнасьць даведнікаў, якія зьмяшчалі б рэкамендацыйныя сьпісы прынятых сучасным грамадствам імёнаў, дапамаглі ў адрозьненні іхнай афіцыйнай формы ад народна-гутарковых варыянтаў... Цікава, каму яшчэ трэба рэкамендаваць імёны, прынятыя сучасным грамадствам?

Магчымасьць ды мэтазгоднасьць падзелу імёнаў на афіцыйныя формы ды іхныя народна-гутарковыя варыянты выглядае больш складана. Вось як піша пра гэта "Справочник личных имен народов РСФСР": "пры замацаваньні нормаў сучаснага вымаўленьня і напісаньня імёнаў багата што вызначае асабісты густ імядаўцы. Напрыклад, адныя аддаюць перавагу народным варыянтам Гордей, Куцрыян; іншым больш падабаюцца Гордэй, Кіпріян. Немагчыма абвергнуць ці забараніць нейкі з варыянтаў. Толькі абражлівае фіксаваньне іх будзе спрыяць выпрацоўцы новых формаў на аснове заканамернасьцяў... літаратурнае мовы.

...Усталяваць адзіна дакладныя крытэрыі разьмежаваньня варыянтаў аднаго імя і асобных, самастойных імёнаў сёньня не магчыма. Але ў шэрагу прыбалтыйскіх і каўкаскіх рэспублік трымаюцца фармальнага правіла, згодна зь якім імёны, што розьняцца хоць бы адной літарай /а ў маўленьні хоць бы адным гукам, даўжынёй ці кароткасьцю гукі або мейсцам націску/, лічацца рознымі імёнамі. У Расейскай Фэдэрацыі такое не прынята.

Не прынята такое і на Беларусі. На Судніку, мыслова гутарковыя варыянты як вынік суіснаваньня імёнаў візантыйска-грэцкага і рымска-каталіцкага імённікаў ёсьць "трэцяя імённая сістэма, якую можна было б назваць сістэмай народнага беларускага іменаслоўя /Базыль/Васіль/, Домант/Дамеціян/ і г.д./". Далей складальнік зазначае, што "гутарковыя варыянты" пашыраныя ў грамадстве значна болей, выкарыстоўваюцца ў мастацкай літаратуры, што спрыяе іхняй нармалізацыі. Потым ад іх утвараюцца прозьвішчы. Таму М. Суднік усё ж уводзіць іх у слоўнік, але далёка ня ў якасьці асноўных і увесь час вымушаны нагадваць пра перавагу формаў афіцыйных над гутарковымі /г.зн. беларускімі/.

У 1977 годзе выходзіць першы зборнік "Беларуская аномастыка", дзе дакляруецца, што па-за увагай беларускіх навукоўцаў не застаюцца й важныя задачы распрацоўкі практычных пытанняў навукі пра імёны. Надрукаваньня ўжо працы М. Бірылы і А. Усьціновіч, якія часоў застаюцца здабыткамі аднае навукі. Выданьня ж, надоўнага да "Слоўніка..." М. Бірылы /ці лепшага/, у нас не зьяўлялася, значыцца, ініцыятыўна зьменаў не было.

Ім часам ці ня восьмым выданьнем вышлі ў 1986 годзе "Власні імёна людзей. Словник-довідник." у Кіеве. А сёлета ў кнігарнях Беларусі можна было бачыць чацьвертае выданьне "Справочника личных имен народов РСФСР", чаму й хочацца спыніцца на некаторыя ягоныя тэарэтычныя пазыцыі:

"...У вялікіх гарадох жыве багата /20 і больш/ людзей розных нацыянальнасьцяў, якія карыстаюцца агульнай мовай міжнацыянальных зносінаў. У гэтакім становішчы не узьнікае размовы пра тое, каб чалавек кожнай нацыянальнасьці даваў сваім дзецям імёны, якія належалі былі толькі гэтай народу. Наадварот, такая пастаноўка пытаецца выдзіць да разьмежаваньня прадстаўнікоў розных нацыянальнасьцяў, да працэса, процілеглага таму, які назіраецца ў нас сёньня. Аднак рана яшчэ сьцьвярджаць, што імёны усіх народаў СССР складаюць адзіны імённік. Нягледзячы на масавыя запазычваньні аднымі народамі імёнаў іншых народаў, адрозьненні ў 7

нацыянальных традыцый найменья настолькі моцныя, што вымушаюць казаць пра імёны ды традыцыі ў розных народаў чэшай краіны.

Зь вялікай павагай ставячыся да нацыянальных традыцый асобных народаў, немагчыма мець у адной дзяржаве 126 розных спосабаў афіцыйнага найменья. Таму замацавалася адзіная форма па мадэлі, якая вырацавалася на працягу XVIII-XIX ст.ст. у афіцыйнай практыцы запісу імёнаў рускага насельніцтва".

Мы ўжо казалі пра ролю XVIII ст. у дачыненні да імёнаў. Тлумачыць сутнасць "працэсу", які маюць на увазе аўтары "Справочника...", а таксама што РСФСР і СССР крыху не адное й тое ж, мабыць, ня варта.

Зважаючы на моц нацыянальных традыцый і адначасна забыўшыся, што не адна ў нас дзяржава, а саюз дзяржаваў, складальнікі дапаможніка не адчуваюць неабходнасці ў змене адзінае, штучнай формы найменья на жывы ўласна-нацыянальны. Як бачым, яны /складальнікі/ звязваюць імя ча лавека, у першую чаргу, з мовай. І калі мова ў гарадох руская, значыцца "у гэтым становішчы" і імёны дзеткам будуць давацца па форме, прынятай у рускага народа, ягонай мовай. Тут трэба зазначыць, што імёны асабовыя, як і ўшыя ўласныя імёны, — не перакладаюцца. Ніхто не змушае бацькоў называць уласнае дзіце ня так, як яны жадаюць, складаць маленькі "Інтэр нацыяна" ці трымацца традыцыі. "Нацыянальнае", як ведама, — частка "агульна-нацыянальнага". Таму цяжка зразумець, пра якое размежаванне ў залежнасці ад імёнаў паміж народамі можа весціся гаворка. Калі яна датычыць адрозненняў /а не размежаванняў/ культурна-гістарычных, дык у кожнага й так свой, адметны шлях на працягу стагоддзядзяду, і ня толькі й ня столькі імёны /ці мовы/ яднаюць яго зь іншымі культурамі.

Такім чынам, маладым бацькам у якасці рэкамендацыянага дапаможніка прапануецца сьпіс традыцыйных беларускіх імёнаў, на абмеркаванне і выбар. На Беларусі спрадвеку існуе добрая традыцыя: даваць імя ў гонар продкаў альбо выдатных дзеячоў. Але некаторыя імёны узгадваюцца ў літаратуры як факт — і ўсё.

І калі большасць бацькоў сёння не цікавіць паходжанне, этымалогія імя — больш важная эстэтычная форма, прыгажосць гучання, — дык галоўнай задачай укладальніка было давесці: 1/дачынёныя кожнага імя да Беларусі; 2/магчымасць ягонага выкарыстання ў сучасных умовах /напр імя Сьвідрыгайла/. Широка вядомыя зараз імёны ў сьпіс не ўключаныя.

Як ведама, згодна з Кодэксам аб шлюбе і сям'і пры рэгістрацыі на родзінаў імя дзіцяці занатоўваецца ворганамі ЗАГСу па жаданні ягоних бацькоў. Гэта значыць, што работнікі ўзгаданай установы абавязаны запісаць імя ў форме, прапанаванай бацькамі, а не царкоўнаславянскі /ці іншы "афіцыйны" /адпаведнік, які не стасуецца з нацыянальнай традыцыяй. Гэтак добра ўжо забытая ў нас форма падвойнага імя.

Спадзяюся, што чытачы возьмуць чынны удзел у працы над беларускім іменьнікам, дададуць нешта цікавае да прапанаванага сьпісу.

Аль. Пакалюбіч

16 чэрвеня 1989 года.

м. Ветка

P.S. З наступнага нумара нашае часопісі мы распачнем друкаваць беларускі іменьнік невялікімі часткамі. Гэтак у чарговым выпуску чытайце імёны на тры літары беларускага альфабэту.

Рэдакцыя "Студэнцкае Думкі"

КАНТРОЛЬ

8 Бюлетэнь таварыства маладых літаратараў "Тутэйшыя" часова выходзіць ня будзе з прычынаў тэхнічнага характару, таму зьмяшчаем сёння на бачных "С.Д." частку прапанаваных нам рэдакцыяй матар'ялаў.

І вось мы сказалі "А": у нас ёсць даўняя й багатая гісторыя; беларуская дзяржаўнасць узнікла яшчэ ў сярэднявеччы. Але цяпер, каб сказаць "Е", нам трэба прынамсі ведаць сярэднявечную назву нашае краіны і нас саміх. Такіх назваў было некалькі, але разам з гісторыяй нашае дзяржавы іх расшыягнулі да сябе нашыя суседзі. Скажушы: "Вялікае княства Літоўскае" ці "Рэч Паспалітая", -- мы вымушаныя шмат чаго тлумачыць, але ў нашыя тлумачэнні мала хто верыць. Некаторыя ўжываюць назву "Вялікае княства Літоўскае, Рускае, Жамойскае...", але і ў ёй мала што ўказвае на сучасную Беларусь. Увесь час не пакідае адчуванне, што карыстаецца нечым не сваім. Ды і нашыя продкі -- хто? русічы, русіны, ліцьвіны, літоўцы?.. Зноў патрабуюцца тлумачэнні. Але чытач, напэўна, вельмі хутка стамаляецца ад нашых філялагічных інсінуацыяў і перастае верыць у існаванне таго, чаму няма зразумелага імя.

Простае выйсце з гэтага тупіку прапануе ў "Ніве" Мікола Гайдук. Ягоная назва -- Старабеларуская дзяржава. Гэта сінонім назвы "Вялікае княства Літоўскае", які змяняе яе ўва ўсіх выпадках: утварэнне Старабеларускае дзяржавы, Статут Старабеларускае дзяржавы, вунія Старабеларускае дзяржавы з Польшчай... Такая назва дазваляе жыхароў тагачаснае Беларусі называць беларусамі, а ўсё беларускае ў ёй -- беларускім. Апроч гэтага, калі з часам мы вернем сабе якую-небудзь з дакументальных назваў і разуменне яе народам альбо прыдумаем нешта новае, назва "Старабеларуская дзяржава", як апісальная, як сінонім, ніколі не састарэе.

Х Х Х

"ЛіМ" надрукаваў ужо шмат допісаў супраць моўнае рэформы 1933 году. Здаецца, сёння ўсе -- за адмену тае сталінскае пастановы СНК БССР. Але хто ж выступіць з ініцыятывай рэальнага вяртаньня мяккіх знакаў і перадацкіснага "я"? Можа, Інстытут мовазнаўства? Ці -- Савет Міністраў?.. Вось што прапануюць аўтары допіса ў "ЛіМ" /Іб. IX. 88/ А. Асташонак, Адам Глэбус, Л. Дранько-Майсюк, Ул. Арлоў, С. Сокалаў-Воюш, Л. Баршчэўскі, А. Мінкін, С. Дубавец, А. Бяляцкі, С. Шуле, А. Сыс, С. Кавалёў, В. Мудроў, П. Васючэнка і А. Сідарэвіч у абзацы, які, відаць, з-за недахопу месца, ня трапіў на газетную паласу.

Ліст
у рэдакцыю

«РЭПРЭСІРАВАНЫ»
ПРАВАПІС

Сярод нерэабілітаваных дагэтуль ахвар рэпрэсій 30-х гадоў -- наш, беларускі правапіс.

У пастанове СНК БССР за 26 жніўня 1933 года сказана: «беларускі нацыяналі-дэмакратызм... ствараў штучны бар'ер паміж беларускай і рускай мовамі і засмечваў беларускую мову рознымі сярэднявечнымі архаізмамі і куржуазнымі вульгарызмамі». Гэтымі словамі па сутнасці вычэрпваецца аб'яваўчае заключэнне, тлумачэнне прычыны і патрэбы сумна вядомай моўнай рэформы 1933 года. Рэформа скасавала на пісьме: 1. перадачу асіміляцыйнай мяккасці зычных у словах накіталт «сьнег, песьня, вячэца, купальле»; 2. пераход перадацкіснага «е» ў «я» ў прыназоўніку «без» і адмоўлі «не»; 3. перадачу мяккага «ля» ў запазычаных словах накіталт «кляса», «фальк'ёр», «філязофія»; 4. перадачу цвёрдага вымаўлення зычных перад галоснымі ў словах накіталт «мэтад», «спрэкт», «аналэа» і г. д. Як бачым, гэта была рэформа супраць беларускага вымаўлення, супраць фанетычнага прынцыпу напісання, суп-

раць закля беларускай мовы як гаворыцца, так і пішацца. Асабліва шкоднымі аказаліся першыя два пункты. Астатнія дагэтуль маюць дыскусійны характар, патрабуюць працягу грунтоўнага і шырокага дэмакратычнага абмеркавання якое пачалося на акадэмічнай канферэнцыі 1976 года, потым было перапынена рэформай 1933 года і дагэтуль не ўзнаўлялася.

Так, мы дагэтуль яшчэ пішам ла-беларуску паводле тае рэформы. Але сёння мы ўжо ведаем грамадскую сітуацыю, у якой яна праводзілася, усведамляем яе ненавуковы, вульгарызатарскі характар. Сёння мы ўжо маем аўтарытэтыны выказванні супраць пунктаў рэформы 33-га года -- Алеся Яскевіча (у яго кнізе «Грані майстэрства», Мн., 1974, с. 129--130), Яна Скрыгана (Выбраныя творы, т. 2, Мн., 1975, с. 332--333), Максіма Луканіна [Збор твораў, т. 4, Мн., 1981, с. 469, 523] ды іншых навукоўцаў і літаратараў.

Скасаванне мяккага знака і чыргаванні «е-я» ў названых выпадках нявечыць мову, робіць слова каланым, жорсткім, асабліва шкодна адбіваецца на мове сёння. Бо для ўсё новых і новых людзей роднае слова прыходзіць не ў вусным, а ў пісьмовым выглядзе, для іх ужо «як пішацца, так і гаворыцца». У выніку мы спрэчваем тое каланае, жорсткае вымаўленне: са сцэны, па радыё, у побыце.

Лічым, што ўжо сёння трэба вярнуць мяккія знакі і перадацкіснае «я» («без гэтага, «ня буду»). Прэчыць гэтаму патрабаванню можа толькі кабінетны бюракрат ад навукі, які сам у жыцці роднай мовы не карыстаецца. Але мова -- не манопалія мовазнаўцаў. Гэта наш агульны народны клопат. Трэба, каб і да яго нарэшце дабралася дэмакратызацыя.

Таму лічым, што рэдакцыі і выдавецтвы павінны пакідаць у друку правапіс аўтарскага арыгіналу -- з улікам названых вышэй пунктаў рэформы 33-га году ці без уліку іх -- як напісаў сам аўтар. Той ці іншы правапіс -- гэта воля, меркаваньне, пазіцыя аўтара.

У. АРЛОЎ, А. АСТАШОНАК, П. БАРШЧЭЎСКІ, А. БЯЛЯЦКІ, П. ВАСЮЧЭНКА, Л. ДРАНЬКО-МАЙСЮК, А. СІДАРЭВІЧ і іншыя, усяго 15 подпісаў.

МАТАР'ЯЛЫ ДЛЯ ТРАСЯНКА-БЕЛАРУСКАГА СЛОЎНІКА

абавязальства--абавязак
абслугоўваючы--абслуговы
адаптаваць--адаптаваць
адзіноцтва--адзінота
адстаючы--адсталы
ажаніцца на кім?--ажаніцца з кім?
алея--прысады
асенні--восеньскі
афіцыйны--афіцыйны
балельчык--заўзятар
барэц--барацьбіт
Брэст--Берасье
варатар--брамнік
Вільнюс--Вільня
вуглавы--кутні
вышэйстаячы--вышэйшы, кіраўнічы
вясенні--веснавы, вясновы
вячэрні--вечаровы /вечар/, вяр-
ні /вячэра/
Гродна--Горадня
давер'е--давер,
ёлка--ёлка, яліна
жадаючы--ахвотны
завяччанне--запавёт, тастамант
загінуўшы--палёглы
зачастую--часыцяком
зрадыцтва--зрада
землетрасенне--землятрус
зімні--зімовы
змяненне--зьмена
іменна--менавіта
каляска--вазок
капля--кропля
карандаш--аловак
Каўнас--Коўна
кафэ--кавярня
кляёнка--цырата
лягучая мыш--кажан
магазін--крама, кніжны--кнігарня
меткі--трапны
Мінск--Менск
мінута--хвіліна
на даму--дома
Навагрудак--Наваградак
наведвальнік--наведнік
нападаючы--нападнік
напітак--напой
нованароджаны--навародак
новаўвядзенне--навіна, навінка
ноўшаства--навіна, навінка
на адрасу--на адрас
палавіна--палова
памёрны--памёрлы, нябожчык
посуда--посуд
паявіцца--з'явіцца
пісьмо--ліст
поезд--цягнік

прадаставіць--даць
прадстаіць--трэба будзе
прайшоўшы--мінулы
прамавугольнік--прастакутнік
прапанаванне--прапанова
прапануемы--прапанаваны
праяўленне--праява
прафесіянальны--прафэсійны
прымета--прыкмета
пуць--каляіна
пяшком--пехатою, пёшкі
пяшчотнасць--пяшчота
рабяты--дзеці, юнакі, моладзь, дзяўчаты
і хлопцы, школьнікі, вучні,
дзятва, хлопчыкі і дзяўчаткі...

размер--памер
расшыраць--пашыраць
раўнадушнасць--абыякавасць
раўнадушша--абыякавасць
рашаючы--вырашальны
рызна--гума
рэзультат--вынік
савет--рада
саіскальнік--спаборнік
сачыненне--твор
скорасць--хуткасць
скоры--хуткі
спаборнічаючы--спаборнік
тамада--маршалак
трохвугольнік--трохкутнік
ухаць--паехаць, ад'ехаць, з'ехаць
уйсці--пайсці, адыйсці, сысці
уляцець--паляцець, адляцець, з'ляцець
уноў--зноў
упаўне--цалкам, зусім
управленне--управа, кіраўніцтва
упраўляючы--кіраўнік
упушчэнне--памылка, хіба, загана
урач--лекар, доктар
урон--страта, шкода
фрукты--садавіна
хварэць чым?--хварэць на што?
ход--хада; у ходзе--у часе
цыркуляр--аб'явінік
чай--гарбата
чайнік--імбрык
чамадан--валіза, валізка
чатырохвугольнік--чатырохкутнік
шагнуць--сягнуць
штрафны--карны
экземпляр--асобнік
яйцо--яйка

"Маральнае права гарманізаваць і нар-
маваць мову мае толькі той, хто на ёй
гаворыць, думае і адчувае!"

А.Сай

... Пра яе марылі доўга і амаль безнадзейна. Яе выношвалі і нараджалі ў пакутах. І таму, калі яна усё ж з'явілася, мая **ALMA MATER**, ёй далі гучнае і прыгожае імя – Беларускі Дзяржаўны Універсітэт, што пад той час разумелася як Універсітэт Беларускай Дзяржавы. Ішоў час, зніклі зь зямлі яе бацькі, многія словы згубілі сапраўдны і набылі іншы сэнс. І усё часцей пачалі называць яе па-сяброўску караценька – БДУ, а калі і узгадвалі яе сапраўднае імя, то толькі для удакладнення геаграфічных межаў нараджэння і жыхарства...

Сумная навука і павучальная. Чаму я распавяла пра гэта сёння, калі зь вялікім рыпеннем, але ж пайшла другая беларусізацыя культурнага жыцця рэспублікі? Не, не з жадання падзякаваць за чарговую "рэвалюцыю зверху". З жадання мець аснову для развагаў. Няма нічога дзіўнага, што Беларускі Універсітэт паводле шмільды не зьяўляецца беларускім па сутнасці, як і любая іншая ВНУ на Беларусі. Просты прыклад. Словы "Беларусь івінна быць суверэннай дзяржавай" сустракаюць усё болей і болей прыхільнікаў. Словы ж "Беларусь ёсьць суверэнная дзяржава" сустракаюць толькі ўсё менш. Але апошняя сэнтэнцыя запісаная ў Канстытуцыі БССР! Пасля выцешвання сэнсу з гэтых асноўных паняццяў мы больш не заўважалі адсутнасці сэнсу ў іншых. Мне могуць запытаць: маўляў, час змяніўся. Змяніўся? А мо толькі пачынае мяняцца? А мо гэта і ня змены наогул, а так, камятычны рамонт? Для доказу вернемся да стану беларушчыны ва ўніверсітэце.

Ня буду кранаць вонкавы выгляд: усё адно, акрамя шмільды пры уваходзе і шмільдаў з нумарамі паверхаў, беларускіх надпісаў няма. Галаўней тое што няма адчувальных зменаў у жыцці факультэтаў. Праграма беларусізацыі, распрацаваная рэктаратам, парткамам і камітэтам камсамолу, аніяк не даць карэннага пераўтварэння навучання. Беларускае мова – у якасці экзотыкі: герайдзеньне на яе некалькі дысцыплінаў, прычым толькі тых, якія датычацца негасрэдна беларускае мовы альбо гісторыі. Каб паспяхова здаць уступныя іспыты, таксама зусім неабавязкова ведаць беларускую мову і гэтак далей. Але я не збіраюся разглядаць хібы праграмы, у якой яе стваральнікі, шчыра кажучы, не вінаватыя. Яна і не магла быць іншая, створаная паводле макету сваіх папярэдніц, якія паспяхова не выконваліся. Для сапраўднай беларусізацыі адукацыйнае справы патрэбная лямка ўсяе сістэмы навучання, першымі крокамі якой павінны стаць аўтаномія вышэйшых навучальных устаноў і змены правілаў прыёму студэнтаў. Ня кажучы пра значна большыя магчымасці дэя разнай арганізацыі навучальнага працэсу і непазбежныя пры гэтым змены дзяржаўнавага размеркавання студэнтаў, якія прынясе заключэнне непасрэдных умоў з прадпрыемствамі і ўстановамі. Гэта дало б магчымасць комплексна вырашыць усё праблемы пераходу ўніверсітэту на беларускую мову навучання і яго удзелу ў працэсе беларусізацыі грамадства. Прыкладам, універсітэт мае магчымасць хутка рэагаваць на змены кан'юнктуры на рынку працы, павялічваючы альбо змяняючы выпуск студэнтаў. Універсітэцкае кіраўніцтва павінна было б павялічыць прыём студэнтаў на беларускае адзядзяленне філфаку, знізіўшы пры гэтым набор на расейскае. Але на самой справе зноў набор на расейскае большы. Я думаю, хутчэй вырашылася б і праблема са спецыялізаванымі студэнтамі з азіяцкіх і закарэакскіх рэспублікаў, а таксама з замежнымі студэнтамі, якія на маім факультэце, напрыклад /я вучуся на гістфаку/, набываюць спецыяль – насьць каго хочаш, толькі ня знаўцы гісторыі, эканомікі, этнаграфіі Беларусі. Я думаю, хутчэй бы вырашылася праблема вайсковай падрыхтоўкі, якую баяцца ўзьяць таму, што так ужо завелзена, і уся недарэчнасьць выкладання якой адразу была б усвядомленая пры іншай арганізацыі нашай прафэсійнай падрыхтоўкі. І шмат якіх іншых праблемаў.

Які ж удзел можа браць студэнцтва ў беларусізацыі сваіх навучальных устаноў? Гэта залежыць ад ступені нашае згуртаванасці. Паасобку дамагчыся амаль нічога не магчыма – нас проста ня будуць успрымаць, усур'ёз альбо зрабяць выканаўцамі чужых ідэяў. Патрэбны Студэнцкі Саюз, які б не засяроджваўся на спецыфічна студэнцкіх справах, а суадносіў бы іх са справамі руху ўсяе беларускай моладзі. Таму – Беларускі Студэнцкі Саюз.

Яго першымі клопатамі маглі б зрабіцца арганізацыя руху супраць вайсковага навучання ў ВНУ, а таксама ўдзел у стварэнні слоўнікаў прафесійнае тэрміналогіі як крок да пераводу спецыяльных прадметаў на беларускую мову.

...Я спыняюся перад прыступкамі ўніверсітэту. Чытаю лезунг: "Сардэчна запрашаем у Белдзяржуніверсітэт!" І мару пра той час, калі мы з гонарам будзем вымаўляць яго назву — цалкам, нескарочаную — Беларускадзяржаўны ўніверсітэт, альбо: ўніверсітэт Беларускай Дзяржавы.

Аладзьева Натальля
Гістфак, II курс. БДУ.

З НАШАЕ ПОШТЫ

Добры дзень, рэдакцыя "Студэнцкае Думкі"!

Зараз я жыхар места Луцка, што на Украіне, хаця нарадзіўся й жыў на беларускім Палесьсі ў Пінску. Адразу прашу прабачэння, калі ў маім лісьце знойдзеце памылкі. Я усё ж такі першы ліст у жыцці пішу па-беларуску. Потым Вы мне пра ўсе памылкі ды недакладнасці, калі ласка, напішце ў сваім лісьце.

Нядаўна мой сябра зь Менску даслаў мне стос самвыдавецкай літаратуры. Знаёміў зь ёй сваіх знаёмых. Скажу шчыра, асаблівай цікавасці яна ў іх ня выклікала, апроча некаторай усьцешнасці ў тым сэнсе, што "ага, і у нас наконец-то што-то пачынаецца". З усіх дасланных брашураў мне найбольш падабаецца "Сьвітанак". Ён самы паэтычны, самы патрыятычны, і самы цікавы. Зь вялікай цікавасцю чытаў вершы Алега Бембеля / псеўданім Зьніч /. Ня ведаю, чаму б самвыдаву не выпусціць кніжачку ягоных вершаў. Калі гэта ня робіць Саюз пісьменьнікаў, то гэта павінны зрабіць мы. Пад яго уплывам я й сам неспадзявана стаў пісаць вершы на беларускай мове. Дасылаю Вам сваю першую літаратурна-мастацкую старонку. Не судзіце мае вершы занадта строга. Я проста дзялюся імі з Вамі.

Да прабачэння,

Санчук Уладзімер. м.Луцк

Ад рэдакцыі: Дасланая зь лістом літаратурна-мастацкая бачынка — сапраўды на яе выглядае. Нажаль, мы ня можам змясціць яе факсімільна /з малюнкамі/ на нашых бачынах, таму сьцісла перакажам намалёванае і падамо ніжэй тэкст зь яе. Бачым на ёй спрадвечную сімболіку беларускага народу: бел-чырвона-белы штандар, гэрб з выявай "Пагоні", шасьціканцовы крыж Ярылы, а таксама малюнак зямлі Турава-Пінскай з магутнай постацьцю зубра і гэрб места Пінску. "Гэта мая першая літаратурна-мастацкая бачынка. Я вырашыў падпісацца псеўданімам "Дрыговіч", таму што нарадзіўся і жыў на зямлі гэтага старажытнага славянскага племя і на ваг у сталіцы яе былога княства Турава-Пінскага.

х х х

Вой на кані з узьнятым мячом
Белы ў чырвоным полі.
Гэта сымбаль усіх змагароў
За нашу й вашу волю!

Уладзімер Дрыговіч
Луцк, красавік 1989

Як вядома, Пагоняй у старажытных часах называлі збор вояў у часе небяспекі для Радзімы. Зараз на Беларусі вельмі небяспечнае становішча з мовай, культурай, гісторыяй, нацыянальнай сьвято-масьцю беларусаў. Таму, на мой погляд, сымбаль Пагоні як ніколі актуальны.

х х х

Зноў маці-Айчына склікае сыноў!
На белым, як Русь мая, сыягу
Адбілася чырванью кроў Крывічоў,
Радзімічаў, Лотвы, Дрыгавічоў,
Літвы, Латыголы, Яцьвягаў.

Усіх, хто калісьці жыццё аддалі
За родны свой край, за свабоду,
Зьліліся пліменьні ў вялікай сям'і
І сталі адзіным народам.

Народам магутным, са шчырай душой,
Зь павучаю чыстаю мовай.

На вечна збірайцеся ўсе грамадой,
Каб высветліць лёс Беларусі сваёй
Пад нашай спрадвечнай Пагоняй!

Казімір ПРЭНІ

СУАЛЧЫННІЧКУ 70-ым угодкам БНР
прывітаю...

-Тату, тату, лезе чорт у хату!
-Дарма, сынку, абы не маскаль!

З народнага

Маскаль як торгне за лямачыну,
Закрыеш палахліва рот,
Забудзеш мову і лямачыну —
Які ты к д'ябалу народ?!

Нямы і ў лепшыкі забраны,
Сьвятныя збэсьціўшы правы,
Ты вернеш нос ад Зострай Брамы,
Бо так загадана з Масквы.

На усё ў цябе любоў і згода —
Маскаль ці лях, ці чорт, ці бог,
Залезшы ў кайстру да народа,
Ты апляваў усё, што мог.

Прадаў чужыну хлеб і мову —
"Он ведзь галодны і нагі!"
Прадаў бы лепей бот гумовы,
З уласнай скінуўшы нагі...

1 голас твой, да фальшу падкі,
Сабе ж псалёмчыкі ця...
Ды пльнуць некалі нашчадкі
На грышцаць срэбнікаў твае!

кум, інстытут у Маскве. Дык вось, не прымала мая душа нашу літаратурную мову. Мне цяпер сорамна, што я сам не здагадаўся пра гэтае зьмякчэньне зьчых, будзь яно няладна! У школе ж некалі мяне муштравалі, што я вельмі кепска чытаю па-беларуску, трэба чытаць, як пішацца. Вось і скончыў я школу: руская і беларуская мова ды геаграфія — "пасрэдна", а астатнія прадметы — "выдатна". У Маскве прыйшлося ўсьвядоміць, што маё рускае вымаўленьне нікуды ня вартае. Прачытаў Ваш артыкул і усё стала на сваё месца. Я атрымаў у спадчыну ня толькі добрае здароўе, але і выдатную, цудоўную мову на якой гаварыць і чытаць вялікая асалода...

Шчыра зьчлівы

м. Бабруйск

Эдвард Харанека.

АБ'ЯВЫ, АБВЕСТКІ

Зьніч

памірае Зямелька, сьмяротна хворая ...
памірае мой Год пад цяжарам нянавісьці ...
што мы возьмем да Бога — зь зямной гісторыі?..
што ня сорамна ўспоміць — прад Боскаю Памяцьцю?

ХРЫСЬЦЕ,

што я думаю

пра Цябе?..

Кнігу пад такой назвай я зараз складаю. Структура гэтага калектыўнага твору адпаведная кнізе РОДНАЕ СЛОВА І МАРАЛЬНА-ЭСТЭТЫЧНЫ ПРАГРЭС: асноўную частку складаюць Вашыя думкі, шануюныя чытачы. Чакаю іх на адрас: Беларусь, 220013, Менск-13, вул. Якуба Коласа, 29^а, Бембелю Алегу Андрэевічу.

Штуршок для Вашага роздуму — акрамя назвы кнігі, хай дасьць наступнае сямірадкоўе.

ГОЛАС НАРОДУ У ТУТЭЙШАЙ
"ГАЛОСНАСЬЦІ".

13

Сакалоў спусьціў указ:
"Скажа хай рабочы клас:
— Сакалову — давяраць,
Фронт народны — не пушчаць!"

Апаратныя "шасьцёркі" —
за пасады, грошы, зоркі, —
як бывала ўжо ня раз,
шлюць у Цэнтар "голас масс":

"Мы, рабочыя й сяляне,
адшчапенцаў адхіляем!
Наш народ заўжды гатоў
йсьці — як скажа Сакалоў!"
Мэтадалёгію Вандэеўскае
прапаганды зарыфмаваў
Вядзьмак МЕНСКІ

Добры дзень!

Зьвяртаюся да Вінцука Вячоркі. Вялікі дзякуй Вам за артыкул "Характарыстыка моўнае рэформы 1933г.", які быў зьмешчаны ў "Студэнцкай Думцы" №5, сакавік, 1989г. Справа ў тым, што апошнія год дзесяць я усё часцей імкнуся размаўляць па-беларуску. Мне 51 год. У 46-ым годзе мае бацькі пераехалі ў Бабруйск, я скончыў рускую дзесяцігодку, тэхні-

Родзе мой грэшны, я чую твой шал пахавальны,
з плачам Зямелькі, спустошанай намі, спалучаны ...
я вінаваты, што мы ў гэты міг разьвіталыны
ладзім ня з Богам, ладзім зь нячыстым заручыны ...
я вінаваты, што голас мой не адчувальны,
не ачышчальны, банальны і змучаны ...
Госпадзе, дай мне Твой Дух Ратавальны!..

Шчыра дзякуем!

Рэдакцыя удзячная за фінансавую падтрымку нашага выданьня і шчыра дзякуе ахвяравальнікам:

спадарыні Галіне Тычцы, супрацоўніцы газеты "Літаратура і мастацтва";
спадару Уладзімеру Гуркову, навуковаму супрацоўніку інстытута этнаграфіі і дыяляктыкі АН Беларусі;
спадару Міхасю Казлоўскаму, работніку маладэчанскага завода "Спадарожнік";
спадару Вадзіму Гурыновічу;
спадару Віктару Здановічу і ягоным сябрам, студэнтам Гартаўскага/Эстонія/універсытэту.

* * *

— Паважаныя таварышы!

Дарагія сябры!

Вы слухаеце радыёперадачу "Беларускае слова на хвалях Літвы".

Так, 25 сакавіка 1989 года /сымбалічная дата: як вядома, 25 сакавіка ў 1918 годзе Беларуская Народная Рэспубліка была абвешчана незалежнай і вольнай дзяржавай — Рэд./, па другой праграме Літоўскага радыё пачаўся першы выпуск беларускай радыёперадачы ў Літве.

Ніжэй падаем працяг маленькага інтэрвію, якое "Студэнцкая Думка" ўзяла ў адказнага за справы радыё і тэлебачаньня на беларускай мове ў Літве, сябра рады таварыства "Сябрына" Валянціна Стэха.

"С.Д.": Шаноўны спадар Валянцін, колькі словаў пра тэматы Ваших перадач?

— Асноўнымі рубрыкамі гэтых радыёперадач сталі:

- з нашае спадчыны — старонкі гісторыі;
- актуальныя пытаньні беларускага культурнага жыцьця ў Літве;
- нашая кроніка;
- запрашае "Сябрына" /альбо Таварыства беларускае культуры ў Літве/.

"С.Д.": Пане Валянціне, шмат хто з нашых чытачоў пытаецца, на якіх хвалях і калі можна пачуць Вашыя перадачы?

— Перадачы выходзяць у эфір што другую суботу аб 11 гадзіне 30 хвілінаў. Слухайце нас 10 і 24 чэрвеня, 8 і 22 ліпеня, 5 і 19 жніўня, 2, 16 і 30 верасня, 14 і 28 кастрычніка, 11 і 25 лістапада ды 9 і 23 сьнежня гэтага году на хвалі 271 мэтар.

Спадзяемся, што ў будучыні мы зможам выходзіць у эфір як мінімум штоты дзень, а не, дык і два разы на тыдзень: па суботах ды нядзелях. Раўсачыць за нашай рэклімай.

"С.Д.": Дзякуй, шаноўны пане Валянціне. Посьпехаў Вам!

УВАГА!

УВАГА!

УВАГА!

У жніўні 1989 года ў Мірскім замку будзе працаваць будаўнічая суполка імя Пічэты з БДУ. Суполкі, якія працуюць на рэстаўрацыі, архалягічна-дасьледных раскопках беларускіх помнікаў, — надзвычай патрэбны ў справе абароны нашае спадчыны, даюць яны вялікі эфэкт справе выхаваньня нацыянальнае сьвядомасьці. Хто хоча пазнаёміцца зь дзейнасьцю нашае суполкі і падата зрабіць гэткую ж самую ў сябе — калі ласка — запрашаем у госьці. Для наведак прасім звяртацца па тэлефоне 596-612 — хатні/Сугойдзь Вадзім/.

Камандзэр суполкі Сугойдзь Вадзім.

Ці застанецца Беларастоўчына беларускай? 15

Лёс беларусаў на Беларастоўчыне/Польшча/ моцна хвалюе найбольш сьведамую частку беларускага грамадства. Спыніць працэс паліянізацыі — гэта нашая агульная задача. І справа тутак ня ў крыўдзе са страты спракаветнай этнічнай тэрыторыі беларусаў, бо, да прыкладу, у цывілізаваным эўрапейскім грамадстве зь ягонымі культурнымі нацыямі фактычна неўзабаве мусяць зьнікнуць дзяржаўныя межы. Хаця і на гэта ня трэба зусім забываць, асабліва сёньня, бо былі б беларусы "культурным" народам, дык асьміляць можна было б не баяцца. Нажаль, мы пакуль што толькі вучымся быць культурнай нацыяй.

Паліянізацыя Беларастоўчыны — гэта найперш вялізная культурная страта. Кавалак Беларусі ў Польшчы ёсьць шлях да агульнаплённага сумоўя культуры. Страчваючы гэты лапкі, мы страчваем шчыльны, непасрэдны ўзаемакантакт і ўзаемаабмен з польскай культурай. Таму заклікаем усіх, у тым ліку і паліякаў, падтрымаць беларускі рух у Польшчы, а найперш дапамагчы будаўніцтву ў Гайнаўцы Музея беларускае культуры і ахвяраваць колькі беларускіх кніжак для студэнтаў Беларускага ліцэя імя Браніслава Тарашкевіча ў Бельску-Падляскім.

Выятка выразаная з рэспубліканскай газеты "Зьвязда".

Навіны культуры

Беларускі музей у Гайнаўцы

Беларускае таварыства «Радзіма» выступіла ініцыятарам збору добраахвотных ахвяраваньняў у фонд будаўніцтва Беларускага музея ў Гайнаўцы (ПНР).

Беларускае грамадска-культурнае таварыства ў Польшчы будзе ў Гайнаўцы, на Беларастоўчыне, Музей беларускай культуры і рэвалюцыйнага руху, або проста — Беларускі музей. БГКТ пачало ўжо збор экспанатаў і дакументаў для музея, першая невялікая экспазіцыя якога павінна адкрыцца сёлетняй восенню. Справа гэта датычыць не толькі беларускай меншасці ў ПНР, але і ўсіх нас, дзе б мы ні жылі, бо музей можа стаць не толькі рэгіяналь-

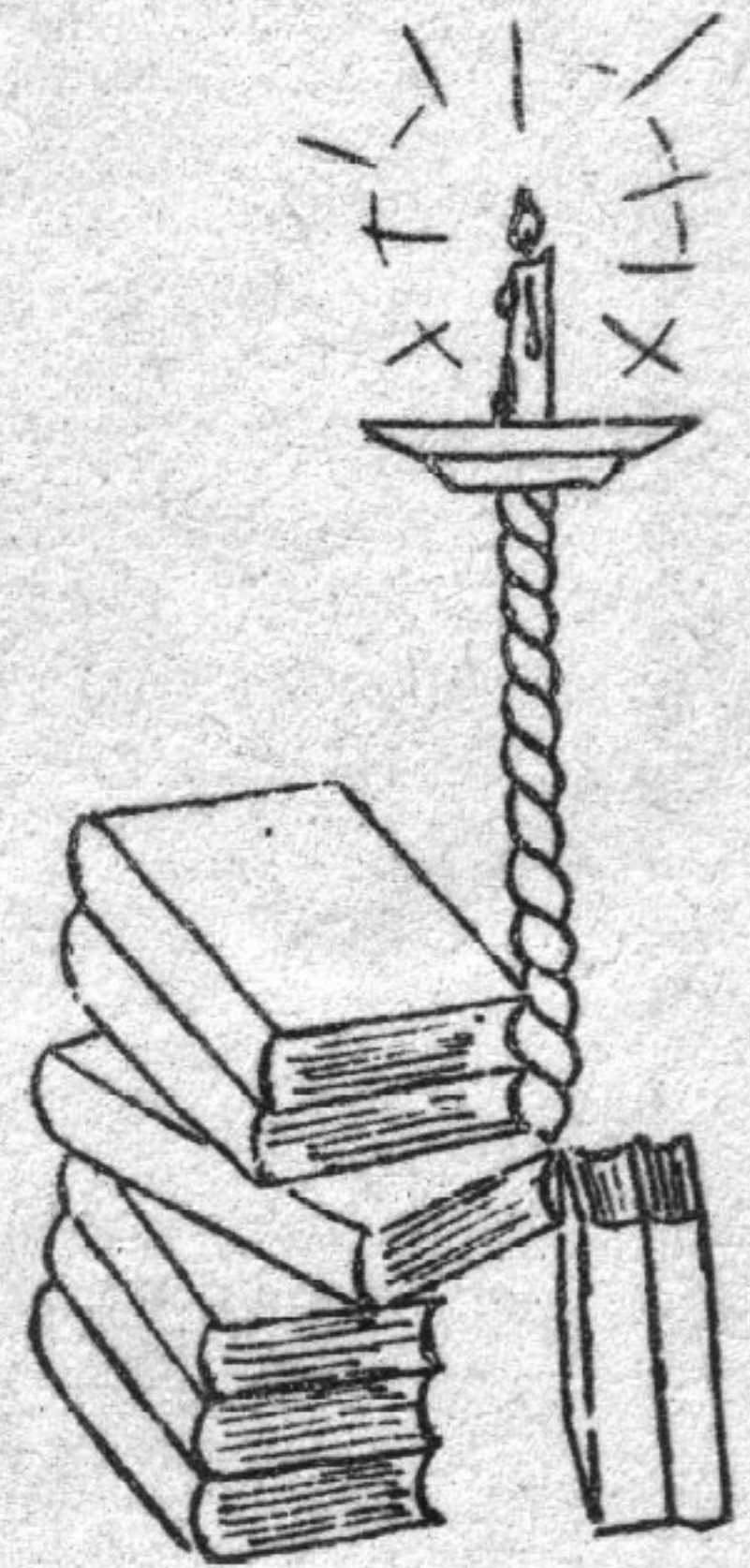
ным, а і агульнанацыянальным цэнтрам гісторыі і культуры.

У фонд дапамогі будаўніцтву музея ўжо даўно ідуць ахвяраванні адусюль, дзе ёсьць беларусы. Значны ўклад зрабілі нашы замежныя суайчыннікі з Канады, ЗША, Аўстраліі, краін Еўропы. Асобныя ўзносы паступаюць на адрас галоўнага праўлення БГКТ у Беларастоўку і з нашай рэспублікі. Але дагэтуль яны былі выпадковымі і разрозненымі.

Цяпер уся грашовая дапамога з Беларусі, спадзяемся, будзе канцэнтравана на рахунку № 141713 у рэспубліканскім жылсабанку горада Мінска. Ахвяраванні могуць пералічваць як прадпрыемствы, арганізацыі, установы, так і асобныя грамадзяне — кожны, хто хоча зрабіць патрыятычны ўчынак і дапамагчы беларусам у Польшчы здзейсніць іх вялікую задуму.

Сродкі з гэтага рахунку Беларускае таварыства «Радзіма» перадаць грамадскаму камітэту ўзьядзеньня Беларускага музея ў Гайнаўцы.

М. ВАСІЛЕНАК,
першы намеснік старшыні
прэзідыума Беларускага
таварыства «Радзіма».

Нагадваем, што збор кніжак будзе доўжыцца да канца лета. Просім даслаць іх ці перадаваць на адрас рэдакцыі. Падаем таксама менскі тэлефон Юрася Траяновіча /61-15-89/, зь якім можна дамовіцца пра сустрэчу ды непасрэдна перадаць кнігі.

Выказваем шчыры дзякуй нашым чарговым ахвяравальнікам: спадарам Рычыку Васілю й Чыруну Сяржку, інжынэрам Цэнтральнай наладчай управы "Прамсувязьэнэрганаладка"; супрацоўнікам музея імя Максіма Багдановіча.

Мартыралёг Беларусі

Шмат хто з нашых шануючых чытачоў зьвяртаецца да нас з пытаньнем: "Ці можна якім чынам уступіць у Беларускае грамадзкае гісторыка-асьветніцкае таварыства памяці ахвяраў сталінізму "Мартыралёг Беларусі"? Паведамаем, што адным з заснавальнікаў гэтага таварыства зьяўляецца газета "Лі-

таратура і мастацтва", таму пісьмовыя заявы можна кіраваць непасрэдна на "ЛІМ", зразумела, пазначаючы: "Мартыралёг Беларусі". Для тых, хто ня ведае, падаем адрас газеты: Беларусь, 220600, ГСП, Менск, вул. Захарова, 19 "Мартыралёг Беларусі".

Ніжэй падаем узор заявы:

Грамадзкай радзе Беларускага грамадскага гісторыка-асветніцкага таварыства памяці ахвяраў сталінізму "Мартыралёг Беларусі"

Я, _____
 /прозвішча, імя, імя па бацьку/
 прашу прыняць мяне ў сябры Таварыства памяці ахвяраў сталінізму. Прызнаю мэты таварыства, яго статут і праграму дзейнасці.
 Хатні адрас _____
 Тэлефон _____, Час нараджэння _____
 Нацыянальнасць _____, Адукацыя _____
 прафесія _____, Мейсца працы _____
 Матывы ўступлення ў Таварыства памяці ахвяраў сталінізму: _____

дата

подпіс

Пастанова Грамадзкае рады:

М.П.

Старшыня рады _____

"Студэнцкая Думка" прапануе "Мартыралёгу Беларусі" наступныя

даты жальбы і смутку 1989 года:

150 гадоў таму /1839/ — скасаванне вуніі на Беларусі і забарона казаняў па-беларуску ў сьвятнях. Гэтак пачынаўся доўгі працэс гвалтоўнага "адвучвання" беларусаў ад іхняй рэлігіі, мовы, культуры, нацыянальнае самасьвядомасці. Праваслаўнае духавенства зьнішчыла многія тысячы беларускіх уніяцкіх кніг, атрыбутаў культу, твораў мастацтва, помнікаў архітэктуры...

125 гадоў таму /22.III.1864/ — у Вільні страчаны сьмерцю Кастусь Каліноўскі.

75 гадоў таму /19.VII.1914/ — пачалася I-ая сусьветная вайна. Паводле БелСЭ /т.12, с.55/, "у час I-ай сусьв. вайны, грамадз. вайны і ваеннай інтэрвенцыі насельніцтва Беларусі страціла 1376 тыс.чал., у т.л. 107т.чал. эмігравала за мяжу і 246т.чал. уцекачоў і эвакуяваных не вярнулася дамоў зь іншых раёнаў краіны".

УВАГА !!!

Рэдакцыйная суполка зьвяртаецца да шанюўных чытачоў нашае часопісі са шчырай просьбаю дасылаць матэрыялы характару культурна-грамадскага, палітычнага, эканамічнага, навуковага, літаратурна-мастацкага, гумарыстычнага, сатырычнага, абвесткі.

Наш адрас: Беларусь, 220100, места Менск, вул. М.Горкага, д. 143, кв. 65
 Гуркову Алесю. Тэл. 34-42-78 — хатні.

Нумар падрыхтавалі: Гуркоў Алесь, Аніськова Галіна, Селядцоў Уладзя, Сотнікаў Сяржук, Сабаленка Алесь ды іншыя.

Апрацоўка нумара закончана напачатку чэрвеня 1989 г. Перадрук дазваляецца толькі са спасылкай на крыніцу. Нумар падрыхтаваны ў двух асабніках, просьба да ўсіх сяброў нашае часопісі, якія будуць практыкаваць масавае памнажэньне выданьня, трымацца апошняга ўказу Прэзыдыума Вярхоўнае Рады Беларусі, г.з. павеламляць дзе друкуецца, якім накладам, на якой паперы і г.д.